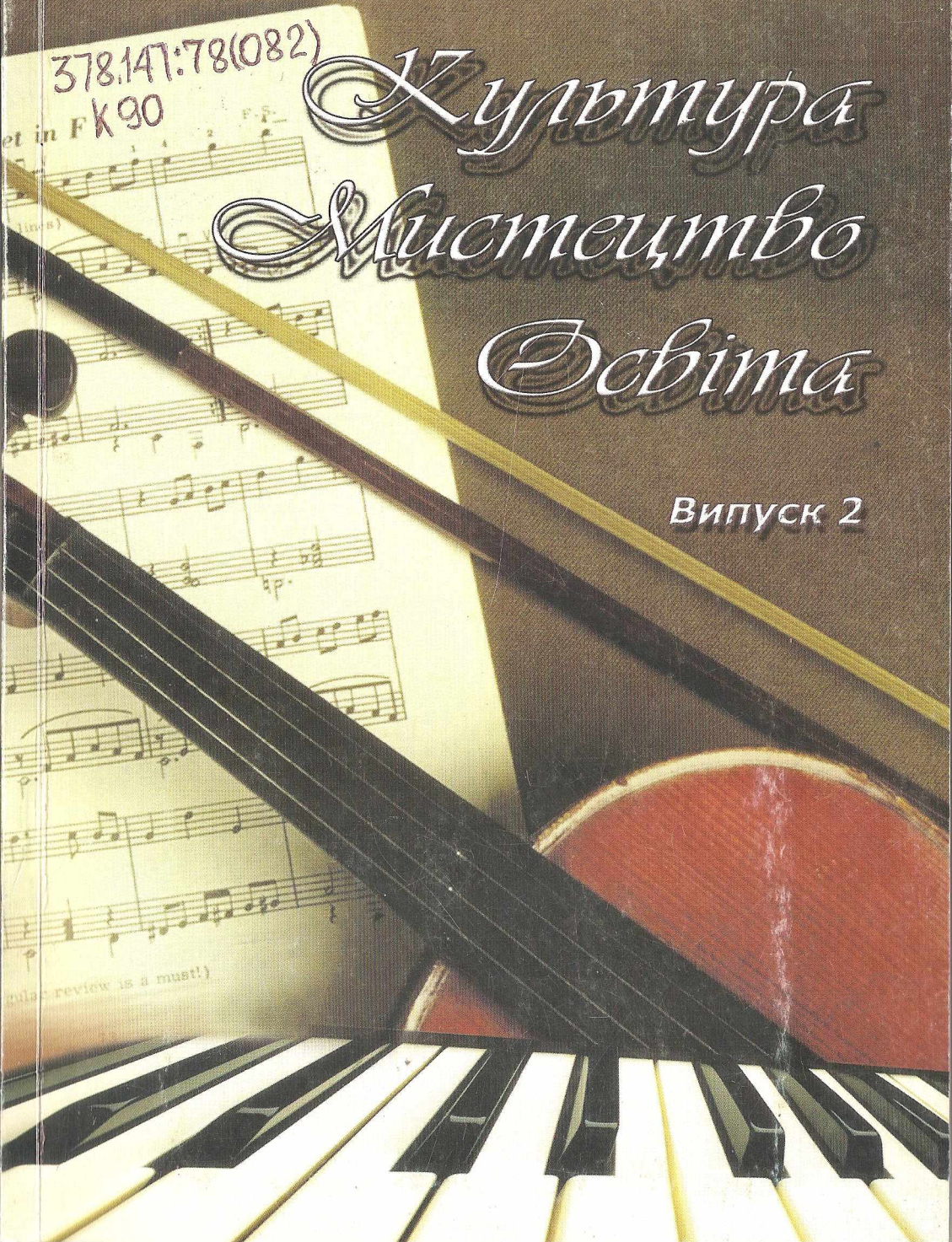

378.147:78(082)

K 90

Зульта Музеумбо Девита

Випуск 2

УКРАЇНСЬКА НАРОДНА ТВОРЧІСТЬ В СИСТЕМІ ЗАСОБІВ НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ

У пропонованій статті висвітлюються різноманітні засоби, завдяки яким формується та виховується національна самосвідомість особистості. Підкреслюється особлива роль та значущість рідної мови, українського народного музичного мистецтва, історії, традиції, звичаїв, обрядів, національної символіки тощо.

Завдання розбудови української незалежної самостійної держави викликали до життя проблему відновлення національної системи виховання й освіти. Закон України "Про освіту", Державна національна програма "Освіта" ("Україна ХХІ століття") визначили програму національного виховання української молоді. Концепція національного виховання, схвалена Всеукраїнською педагогічною радою працівників освіти 30 червня 1994 року, на підставі Закону України "Про освіту" та державної національної програми "Освіта" визначає головною метою національного виховання на сучасному етапі передачу молодому поколінню соціального досвіду, багатства духовної культури народу, його національної ментальності, своєрідності світогляду і на цій основі формування особистісних рис громадянина України, які включають у себе національну самосвідомість, розвинену духовність, моральну, художньо-естетичну, правову, фізичну, екологічну культуру, розвиток індивідуальних здібностей і таланту.

Концепція визначає національну самосвідомість найважливішою рисою особистості, яка включає в себе почуття й прояви любові до рідної землі, свого народу, готовність до праці в ім'я України. Виховання національної самосвідомості передбачає усвідомлення молоддю своєї етнічної спільності,

національних цінностей (мови, території, культури), відчуття своєї причетності до розбудови національної державності, патріотизм, що сприяє утвердженню власної національної гідності, внутрішньої свободи, гордості за свою землю [1, С. 18].

Виховання національно свідомої людини досягається багатьма засобами.

Мета роботи полягає у висвітленні української народно-пісенної культури, як одного з основних засобів виховання національної самосвідомості молоді.

У науковій літературі описано різноманітні засоби, визначено їх суттєву роль у формуванні духовних якостей школярів, методику їх використання. Серед них визначальними є: рідна мова та словесність, історія, мистецтво, природа, традиції, звичаї, обряди, національна символіка тощо.

ЛІ. Мацько рідну мову вважає універсальним способом пізнання світу й самопізнання людини через мовні картини національного світобачення та світорозуміння. Мова – глибинна скарбниця неперервної історичної пам'яті народу, його ідеалів, моралі й етики, його історичної долі в мовних образах і символах, нарешті, як одна з головних ознак нації, що забезпечує інтеграцію й функціонування національного соціуму. Дослідницею розроблено деякі напрями викладання української мови в школі з метою забезпечення формування основних рис національної самосвідомості, ставлення до діалектизмів, впровадження культу красивого слова шляхом поглиблення зв'язку мови з літературою, посилення українознавчої основи.

ІІ. Кононенко, досліджуючи мову та словесність, констатує їх людську, земну й космічну сутність: "Проблема мови знову постала як проблема збереження та розвитку не тільки окремих націй і культур, а й цілності вселюдства та духовного космосу, гуманістичної сутності світу. А вирішення проблеми стало справою честі кожного сучасника, що розуміє: міра володіння рідною мовою є міра духовності людини та суспільства, отже, – мірою загального поступу" [2, С. 171].

Вчений, який узагальнив історичні особливості розвитку українознавства, створює цілісну наукову систему, що поєднує центри: Україна -- етнос; Україна – природа, екологія;

Україна – мова, художня словесність; Україна історія; Україна – нація; Україна – держава; Україна – культура: матеріальна і духовна; освіта, мистецтво, література, філософія, релігія, економіка, право, наука, військо; Україна в міжнародних відносинах; Україна – ментальність. Доля. Історична місія.

Основу українознавства складає рідна мова, яку вчений називає найуніверсальнішим чинником пізнання світу, й самопізнання; безсмертним виразником історичної пам'яті, ідеалів, світосприйняття й світорозуміння, характеру й долі народу, його ментальності, честі, історичної волі та місії, інтелектуального і художнього генія.

Велика кількість учених: істориків, політологів, етнографів виключну роль у поліпшенні виховання молодого покоління відводять суспільствознавчому науковому потенціалу і в ньому історії України. Дослідники А. Васецький, В. Кириченко, О. Кульчицький, В. Сергійчук, Ю. Римаренко вважають, що пошуки вчених, працівників освіти необхідно спрямувати на розробку концепції державних і національних інтересів України. Значна кількість їхніх праць спрямована на розробку національної ідеї та шляхи її впровадження в практику виховання молоді.

Духовність українського народу глибоко й всебічно відображена в його творчості. Народні пісні, легенди, казки, оповіді, приказки, прислів'я, народна драматургія, ігри, танці, вистави є відбиттям широкого діапазону виявів духовності. У цих перлинах фольклору розкривається національна сутність народу, його характер, риси свідомості, духовний образний світ та могутній безсмертний творчий геній народу. Аналіз досліджень А. Козлова, С. Литвиненко, О. Литвинюк, С. Мельничука, М. Пазяка, М. Стельмаховича, Р. П. Скульського, Л. Стрюк, К. Фролової та інших дозволяють зробити висновки про те, що в системі навчання й виховання фольклор ще не знайшов, гідного втілення. Це пояснюється тим, що серед сучасних учителів, батьків, вихователів і всіх тих, хто має відношення до розвитку дітей, багато таких, що майже повністю неознані з практикою виховання засобами народної творчості. Тому цінними є наміри дослідників у своїх працях показати

можливості використання фольклору у навчально-виховному процесі школи, системі освітньо-виховних позашкільних закладів, у родині і таким чином поліпшити наукове та методичне забезпечення культурно-історичними та духовними надбаннями українського народу практики виховання.

С. Литвиненко, наприклад, подає за наслідками наукового пошуку модель роботи першокласників над казкою. Модель складається з низки послідовно взаємопов'язаних щаблів: емоційне переживання за змістом казки, застосування проблемно-пошукових та емоційно-образних стимулів, ігрової діяльності, робота над змістом гуманістичних понять тощо.

Над проблемами формування міфологічного мислення, яке дозволяє формувати самосвідомість дітей на нових принципах системи відносин "людина-природа- культура", працюють В. Довбищенко, О.Ковальчук, Т. Шалда.

На процес виховання національної самосвідомості впливають народні традиції, звичаї, обряди. Т. Гуменникова, І. Матюша, С.Мельничук, Ю. Підборський, Н. Репа, Б. Свереда, О. Семиног, В.Струманський, Д. Федоренко, досліджуючи зміст та методику використання традицій, підкреслюють їх значення в усвідомленні молоддю цілісності культури народу, наступності духовного життя в далекі часи і в сьогоденні. У працях відображена розмаїтість забутих та напівзабутих традицій, їх актуальність і значущість у сучасному процесі відродження історичної народної пам'яті, ментальності. І.Матюша переконливими прикладами підтверджує висновок Олекси Воропая про те, що традиції, звичаї, обряди, як і рідна мова – "це ті найміцніші елементи, що об'єднують окремих людей в один народ, одну націю... хто його знає, чи не є саме ця близькість звичаїв тим цементуючим матеріалом, що перемагає своєю міццю всі інші сили, які працюють на руйнування єдності нашого народу" [3, С.5].

Плідно працює над методикою ознайомлення шкільної та студентської молоді з народними традиціями Д. Федоренко. Його навчальні посібники з українознавства розкривають шляхи й засоби повернення до джерел духовності нашого народу. Добрий шлях до розуму й серця батьків та педагогів знайшли його праці,

що відтворюють зміст традицій і здобутків козацької педагогіки. Д. Федоренко є співавтором концепції козацької педагогіки, що широко використовується у вихованні учнівської молоді на зразках козацьких чеснот, лицарства й звитяги.

Носієм духовності є родина, яка відповідальна перед народом за етнізацію молодого покоління. Засобами родинного виховання батьки, рідні мають прищепити дітям усвідомлення своєї належності до рідного народу, причетності до його долі та прагнення "з долею битися" за краще життя народу та майбутнє України. Дослідженню надбань родинного виховання як складової частини української народної педагогіки присвячені праці В. Постового, М. Стельма-ховича, Є. Сявавко, В. Скура-тівського, Д. Федоренка та інші. Є. Сявавко розглядає історичний розвиток української етнопедагогіки, М. Стельмахович науково виважено охарактеризував народну педагогіку як втілення в ідеях і засобах національного світогляду, свідомості, філософії, психології українського народу. Народне бачення життя, національна ідея, погляди, сентенції – усі аспекти народної педагогіки – подаються вченими за складовими – народна фамілологія (родинознавство), народне дитинознавство, народна родинна (батьківська) педагогіка, народне навчання й народна педагогічна деонтологія. Цінними є бачення педагога можливостей – застосування народної педагогіки в школі, в сім'ї, інших виховних установах в умовах становлення незалежної України.

Переосмислюючи родинні традиції виховання, В. Скура-тівський подає систему виховання національної самосвідомості в русаліях, поверненні до життя оберегів пам'яті, берегинь роду українців.

Д. Федоренко більше наголошує на важливості родинного виховання в руслі української етнопедагогіки, починаючи від допологового виховання й аж до підготовки молоді до шлюбу.

Вихованню національної самосвідомості сприяють і такі важливі сфери, як: краєзнавство, рідна природа, національна символіка, народний календар тощо.

Краєзнавство різнобічно вивчає рідний край, малу Батьківщину, історично, етнографічно, географічно, філологічно, фольклорно тощо. Переваги краєзнавства у вивченні історії, культури полягають у тому, що вивчають не якісь віддалені явища, а ті, що відбувалися поруч, на рідній землі. Вчинки й подвиги земляків хвилюють, вчать. Краєзнавство допомагає збагнути рідний край: село, селище, місто, область, що є складовою, невід'ємною частиною України, з притаманними їм особливостями.

Ці особливості визначаються рідною природою, економікою, характером господарювання, побутом, культурою, мистецтвом тощо. Синівська любов до рідного села, міста трансформується в любов до всього народу, України. Над методикою проведення комплексної краєзнавчої роботи працюють Т. Дем'янюк, М. Костриця, І. Прус, М. Струнка, І. Федьков та інші, специфіку художньо-естетичного та музичного краєзнавства досліджували Т. Анікіна, Л. Масол, Т. Самойленко та інші.

А. Бегека, М. Воїнственський, А. Гродзінський, І. Гордієнко, Г. Пустовіт, Т. Свистун, М. Соловей, А. Степанюк, В. Сухомлинський, О. Тетеріна-Блохіна та інші основою національної духовності вважають природу рідного краю. На їхню думку, менталітет українця складався віками від спілкування з природою. Саме творча-взаємодія з об'єктами природи, а не тільки милування нею, сприяє вихованню громадянських якостей, патріотичних почуттів, прагнення зробити життя й свою батьківщину ліпшими. У процесі догляду за рослинами й тваринами, їх охорони учні розширюють знання про природу, пізнають багатства рідної землі.

У Павлівській середній школі В. Сухомлинського охорона й примноження природних скарбів була провідною, головною стороною трудового життя учнівського колективу, дітей об'єднувала турбота про живу природу. За традицією, що склалася в школі, колектив першокласників створював свій малесенький плодовий розсадник, доглядав за плодовими деревами, посадженими в перший рік навчання. З першого року шкільного життя починався догляд за полезахисними лісонасадженнями, які мають велике значення в південних районах, де

мало лісів. Уже у віці 10-11 років діти відчували перше громадянське почуття гордості, бачачи цінність, зроблену їхніми руками: маленькі деревця виростили великими деревами, плодоносні дерева й виноград починали давати врожай. Колективна думка, колективна впевненість у тому, що, дякуючи нашій праці, світ стає кращим, багатшим, ніж був, – величезна ідейна сила, яка об'єднує дітей, вважав В. Сухомлинський [4, С. 303].

Українська національна символіка, вироблена народом протягом століть, відзеркалює важливий філософський, політичний, ідейно-моральний та естетичний зміст і цілеспрямованість. Вона виконує історично важливі функції консолідації нації в єдину етнографічну, культурно-історичну спільноту, об'єднання споконвічних українських земель в єдину суверенну державу [5, С. 94].

Сучасні дослідники М. Дмитренко, О. Ковальчук, В. Коротеєва, О. Кучерук, Т. Островська, Ф. Погребенник, В. Сергійчук та інші вивчають витoki національних символів, їх роль у створенні й існуванні держави, народу. У своїх публікаціях вони зосереджують увагу на методиці використання національних, державних та етнічних символів на сучасному етапі відродження національної школи України.

Добру послугу українському вчителю надав народний часопис "Тернопіль", який № 1 за 1992 рік повністю присвятив українським пісням-гімнам та № 5-6 за 1992 рік – державному прапору й гербу України, що сприяло поверненню на освітянську ниву справжньої історії про наші символи й символіку.

У розбудовчі часи на материкову Україну дійшли й дослідження вчених, що вперше побачили світ у діаспорі, наприклад, робота Шаяна "Українська символіка", яка ствердила правдивість українського народу та його духовності.

Надзвичайно актуальною при вихованні національної самосвідомості молоді є українська народнопісенна культура, яка поєднує в собі виховний потенціал майже всіх вищезгаданих засобів. Саме в народній пісні відображається багатовікова історія народу, його традиції, звичаї, обряди, мова, природа рідного краю; виховується любов до свого народу, Батьківщини та емоційне сприйняття дійсності.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Концепція національного виховання /Схвалена Всеукраїнською педагогічною радою працівників освіти 30 червня 1994 року // Рідна школа. – 1995. – № 6. – С. 18-25.
2. Кононенко П. П. Українознавство. Навчальний посібник. – К.: Заповіт. – 1994. – 320 с.
3. Матюша І.К. Національна спрямованість виховання учнів // Початкова школа. – 1995. – № 2. – С. 4-5.
4. Сухомлинський В. О. Павлівська середня школа // Вибрані твори в 5-ти томах. – К.: Рад. школа. – 1980. – Т. 4. – 580 с.
5. Кузь В. Г., Руденко Ю. Д., Сергійчук З. О. Основи національного виховання. – Умань. – 1993. – С. 109.

R. Ljubar

The Ukrainian national creativity in system of means of national education of youth

In offered article various means due to which the national consciousness of the person is formed and brought up are shown. The special role and the importance of the Ukrainian language, the Ukrainian national musical art, a history, tradition, customs, ceremonies, national symbolics is emphasized.